

УДК 347

Надія Гнат

аспірантка кафедри цивільного права і процесу
Тернопільського національного економічного
університету

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА ЗА ПОРУШЕННЯ ДЕЛІКТНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

У статті розглядається поняття та ознаки юридичних осіб публічного права. Наведено їх класифікацію відповідно до теоретико-правових підходів різних вчених-цивілістів. Досліджено підстави виникнення юридичної відповідальності юридичних осіб публічного права. Надано ґрунтовну характеристику поняття деліктної відповідальності, її класифікацію на основі досліджень юристів-теоретиків.

Ключові слова: юридична особа публічного права, відповідальність, деліктне зобов'язання, протиправні дії, відшкодування шкоди.

Гнат Н.

Ответственность юридических лиц публичного права за нарушение деликтных обязательств

В статье рассматривается понятие и признаки юридических лиц публичного права. Приведена их классификация в соответствии с теоретико-правовыми подходами различных ученых-цивилистов. Исследованы основания возникновения юридической ответственности юридических лиц публичного права. Предоставлена основательную характеристику понятия деликтной ответственности, ее классификацию определенную на основе исследований юристов-теоретиков.

Ключевые слова: юридическое лицо публичного права, ответственность, деликтное обязательство, противоправные действия, возмещения вреда.

Hnat N.

Liability of legal entity of public law for breach of tort obligations

The Civil Code of Ukraine stipulates that the right to create legal entities under public law belongs to the state (state-owned enterprises, state educational institutions) and territorial communities (eg utility companies) in cases and in the manner established by the Constitution of Ukraine and the laws of Ukraine.

As the issue of legal liability of legal entities is poorly understood today, there is an urgent need for a theoretical and legal analysis of this subject and the introduction of new provisions in civil law.

In civil law, legal persons are either responsible for contractual or tort obligations.

Liability for tort obligations is a consequence of causing harm in a legal relationship that is not governed by a contract that is associated with the occurrence of a tort obligation. On tort, the offender is obliged to fully compensate for the damage caused, and the other party has the right to demand from the offender the harm to fulfill this obligation.

Torts are one of the most common types of civil liability, and include damage caused by accidents at work, in the home, unlawful acts by officials and individuals, man-made disasters and accidents, which could be caused not only to health but also to personal non-property benefits - honor, dignity, business reputation, property interests of individuals and legal entities.

According to the provisions of the current civil law, an individual or a legal entity in the event of harm to another person (natural or legal) undertakes to compensate for the amount of damage or in kind (convey a thing of the same type and quality or repair the damaged thing) or compensate for the damage caused.

The article deals with the concepts and features of public law entities. They are classified according to the theoretical and legal approaches of various civil scientists. The grounds of occurrence of legal liability of legal entities of public law are investigated. A thorough characterization of the concept of tort liability, its classification based on the research of theoretical lawyers.

Keywords: public-law entity, liability, tort, unlawful acts, reparation.

Актуальність теми дослідження. Згідно чинного законодавства, суб'єктами цивільних

правовідносин в Україні є фізичні та юридичні особи. Цивільним кодексом України визначено розмежування юридичних осіб за порядком їх створення - на юридичних осіб приватного права та юридичних осіб публічного права.

Юридичні особи приватного права створюються на підставі установчих документів та діють на основі модельного статуту, в свою чергу юридичні особи публічного права створюються розпорядчими актами Президента України, органу державної влади або органу місцевого самоврядування [10].

Питання відповідальності юридичних осіб публічного права не є достатньо вивченим в сучасній правовій науці. Тому існує необхідність подальшого вивчення та розробки цієї тематики із урахуванням правових новел та тенденцій сучасного суспільства.

Метою дослідження є визначення відповідальності юридичних осіб публічного права за порушення деліктних зобов'язань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання відповідальності юридичних осіб за деліктними зобов'язаннями висвітлені у працях радянських та сучасних учених-правників - М. М. Агаркова, К. А. Флейшиц, Б. С. Антімонова, П. І. Седугіна, С. М. Братуся, А. О. Собчака, В. Ф. Чигира, В. Т. Смірнова, Т. О. Ківалової, Ю. О. Заїки, В. Д. Примака, І. С. Канзафарової, Д. С. Бобрової, С. М. Приступи та інших.

Виклад основного матеріалу дослідження. Юридична особа публічного права - створюється розпорядчим актом Президента України, органу державної влади або органу місцевого самоврядування. Стаття 87 ЦК України говорить про те, що порядок утворення та правовий статус юридичних осіб публічного права встановлюються Конституцією України та законом.

Цивільний кодекс України визначає, що право створювати юридичні особи публічного права належить державі (державні підприємства, державні навчальні заклади) та територіальним громадам (наприклад комунальні підприємства) у випадках та в порядку, встановлених Конституцією України та законами України.

Окрім вищезазначених юридичних осіб, нормативно-правовими актами органів державної влади до їх числа відносимо міністерства, інші центральні органи виконавчої влади та їх територіальні органи; архівні установи сільських, селищних та міських рад; фонд гарантування вкладів фізичних осіб, територіальні органи Державної служби зайнятості.

В. Ф. Чигир до відмінних ознак юридичних осіб публічного права відносить природу акта, необхідного для виникнення юридичної особи (закон, адміністративно-правовий акт) і публічний характер цілей, для яких юридична особа створюється, наявність у неї владних повноважень. Юридичні особи приватного права створюються на підставі приватноправового акта для досягнення приватних цілей [12, с. 87].

Подібної позиції дотримується Н. С. Кузнецова, яка зазначає, що юридичні особи публічного права — це ті юридичні особи, які створюються безпосередньо законом або адміністративним актом як носії публічних завдань. їх організація регулюється приписами законів публічних інтересів, і вони загалом виконують відповідні публічні функції. Вони створюються розпорядчим способом державними органами та органами місцевого самоврядування або організаціями, які віднесені до публічних за іншими підставами, визначеними в законі чи іншому нормативно-правовому акті і порядок їх створення, організаційно - правові форми, правове становище не є предметом цивільно-правового регулювання, а отже, визначається публічними законами [6, с. 215—216].

До юридичних осіб публічного права І. Ю. Красько відносив власне державу, яка виступає в майнових відносинах у вигляді особливого суб'єкта права — скарбниці, державні установи та організації, що виконують функції державного управління і здійснюють господарську діяльність як суб'єкти цивільного права [5, с. 3].

Оскільки сьогодні питання правової відповідальності юридичних осіб є недостатньо вивченим, існує нагальна потреба теоретично-правового аналізу цієї тематики та впровадження нових положень у цивільне законодавство.

У цивільному праві юридичні особи відповідають або за договірними або за деліктними зобов'язаннями.

Відповідальність за деліктними зобов'язаннями - це наслідок завдання шкоди у правових відносинах, що не регулюються договором, що пов'язується з виникненням деліктного зобов'язання. За деліктним зобов'язанням правопорушник зобов'язаний у повному обсязі відшкодувати завдану шкоду, а інша сторона має право вимагати від заподіювача шкоди виконання цього зобов'язання.

На відміну від договірної відповідальності, деліктна відповідальність є наслідком порушення загального правила — не завдавати шкоди іншому [7].

Деліктні зобов'язання – це один із найпоширеніших видів цивільно-правових зобов'язань, до них відносять шкоду, яка заподіяна внаслідок настання нещасного випадку на виробництві, в побуті, незаконними діями посадових і приватних осіб, техногенними катастрофами і аваріями, а також шкоду, яка могла бути заподіяна не лише здоров'ю, а й особистим немайновим благам – честі, гідності, діловій репутації, майновим інтересам фізичних і юридичних осіб.

Стягнення матеріального відшкодування в порядку цивільного судочинства не виключає можливість застосування до заподіювача шкоди заходів дисциплінарного, адміністративного та кримінального покарання, що сприяє отриманню своєрідного морального задоволення особою, якій заподіяна шкода.

Класифікація деліктних зобов'язань здійснюється на підставі їх виникнення.

У своїх працях В. І. Синайський розрізняв спеціальну відповідальність за заподіяну шкоду за такими критеріями: а) в сфері особистих благ (особиста шкода); б) в сфері майнових благ (майнова шкода); в) правопорушником, який перебуває на особливому положенні (відповідальність посадових осіб і казни) [8, с. 458–476].

К. А. Флейшиц відповідальність за деліктними зобов'язаннями поділяла на три основні групи: 1) відповідальність державних органів за майнову шкоду, заподіяну посадовими особами при вчиненні актів управління; 2) відповідальність за шкоду, заподіяну джерелом підвищеної небезпеки; 3) відповідальність за заподіяння смерті чи пошкодження здоров'я [9, с. 238–239].

Д. В. Боброва у класифікації деліктів виділяла такі основні групи зобов'язань: 1) делікти, пов'язані із заподіянням шкоди джерелом підвищеної небезпеки; 2) делікти, пов'язані із заподіянням шкоди посадовими особами в сфері адміністративного управління; 3) делікти, пов'язані із заподіянням шкоди неповнолітніми і особами, визнаними недієздатними; 4) делікти, пов'язані із заподіянням шкоди життю та здоров'ю громадянина [1, с. 25–26].

Окремі сучасні дослідники поряд із загальними нормами кодифікованого цивільного законодавства про відшкодування шкоди розрізняють норми, що регулюють спеціальні випадки відшкодування шкоди, пов'язані із: прийняттям закону про припинення права власності на певне майно; відшкодування юридичною або фізичною особою шкоди, завданої їх працівником чи іншою особою; відшкодування шкоди, завданої органом державної влади, органом влади Автономної Республіки Крим або органом місцевого самоврядування у сфері нормотворчої діяльності, незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу дізнання, досудового слідства, прокуратури або суду; відшкодування майнової шкоди фізичній особі, яка потерпіла від злочину; відшкодування шкоди, завданої внаслідок недоліків товарів, робіт (послуг); відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки, відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю та ін. [11, с. 334].

Т. С. Ківалова залежно від підстав класифікації розрізняє чотири основних групи зобов'язань відшкодування протиправно завданої шкоди залежно від: 1) суб'єкта, що завдав шкоду; 2) об'єкта, якому завдано шкоду; 3) особливостей поведінки, діяльності або об'єктів, якими завдано шкоду; 4) суб'єкта, на якого покладається обов'язок відшкодування шкоди [4, с. 116–117].

Незважаючи на певні переваги, така класифікація викликає і окремі зауваження, оскільки вона не зовсім погоджується із системою деліктів, встановлених в ЦК України, а з іншого боку, застосування лише запропонованих критеріїв зумовлює ігнорування особливостей складу деяких деліктів, які враховані в законодавстві. Спеціальні делікти характеризуються такими особливостями: – способом заподіяння шкоди; – об'єктом, якому заподіюється шкода; – особою, яка заподіює шкоду; – особою, яка відповідає за шкоду; – особою потерпілого; – обставинами заподіяння шкоди; – підставами виникнення зобов'язань; – особливими умовами та межами відповідальності [3, с. 337].

Згідно положень чинного цивільного законодавства фізична або юридична особа у разі заподіяння шкоди іншій особі (фізичній або юридичній) зобов'язується відшкодувати обсяг завданої шкоди або в натурі (передати річ такого самого роду і якості чи полагодити пошкоджену річ) або відшкодувати завдані збитки у повному обсязі.

Розмір збитків, які підлягають відшкодуванню визначаються або за взаємною згодою сторін, а якщо сторони не можуть дійти взаємної згоди то визначення розміру збитків виноситься на розгляд суду. Критеріями для визначення розміру збитків є обсяг виконання робіт, необхідних для відновлення пошкодженої речі, або реальної вартості втраченого майна на момент розгляду справи.

Пріоритетним є обов'язок боржника відшкодувати шкоду в натурі - тобто в такому самому обсязі, або річ такого самого роду і якості, лише за неможливості відшкодувати шкоду в натурі боржник повинен відшкодувати шкоду в грошовому еквіваленті. Потерпілий має право вимоги до особи, яка заподіяла

шкоду щодо відшкодування шкоди у повному обсязі включно із неoderжаними доходами внаслідок заподіяння ним такої шкоди.

У цивільному праві суб'єктами деліктної (позадогвірної) відповідальності є як фізичні так і юридичні особи. Однак існують випадки, коли заподіювач шкоди та суб'єкт відповідальності не є однією особою. Наприклад, юридична особа несе відповідальність за завдання шкоди її працівником під час виконання нею трудових обов'язків, орган державної влади несе відповідальність за заподіяння шкоди його посадовою або службовою особою влади.

Суб'єктний склад відповідальності за порушення деліктних зобов'язань не є сталим - тобто у випадках визначених законодавством - суброгації та регресу, може відбуватися заміна сторін - як потерпілого так і суб'єкта відповідальності.

Верховний Суд роз'яснює різницю між суброгацією та регресом у такий спосіб: До страховика, який виплатив страхове відшкодування за договором майнового страхування, у межах фактичних витрат переходить право вимоги, яке страхувальник або інша особа, що одержала страхове відшкодування, має до особи, відповідальної за завдані збитки. Такий перехід права вимоги від страхувальника (вигодонабувача) до страховика називається суброгацією.

Регрес - це право особи, яка здійснила відшкодування шкоди, заподіяної не її діями, звернутися з вимогою про повернення виплаченого до боржника, з вини якого заподіяно шкоду. Регрес характеризується тим, що правовідношення, за яким особа здійснила відшкодування, припинилося, у зв'язку з чим виникло нове правовідношення, пов'язане саме з регресною вимогою [2].

Суброгація як правило це право вимоги у договірних правовідносинах, а регрес - у позадоговірних (деліктних).

При деліктних правовідносинах відшкодування шкоди здійснюється на підставі імперативних норм цивільного права, дія яких залишається незмінною навіть при наявності згоди сторін, а договірних правовідносинах умови відшкодування шкоди можуть бути встановлені договором.

Підставою настання деліктної відповідальності є наявність факту протиправної поведінки порушника, що спричинило настання шкоди для потерпілого. Матеріальному чи моральному відшкодуванню підлягає шкода, завдана неправомірними чи протиправними діями особи. Неправомірна, протиправна поведінка особи - це дії, що порушують особисті майнові або немайнові права конкретної особи. Протиправна поведінка може виражатися у формі активних дій або свідомої бездіяльності особи, які спричинили порушення майнових чи немайнових прав іншої особи.

Законодавством України визначено випадки, коли свідомі протиправні дії не тягнуть за собою настання будь-якого виду юридичної відповідальності. До таких дій законодавець відносить дії вчинені з метою самозахисту від протиправних посягань та з метою необхідної оборони захисту своїх законних прав та інтересів або законних прав та інтересів інших осіб.

Зазвичай, законодавством не визначається обов'язок відшкодувати шкоду, вчинену вищезазначеними діями.

Однією із особливостей виникнення деліктних зобов'язань є причинно-наслідковий зв'язок, пов'язаний з протиправною поведінкою особи, що заподіяла шкоду та настанням негативних наслідків такої поведінки, що тягнуть за собою матеріальне або моральне відшкодування.

Ще однією особливістю настання деліктної відповідальності є те, що вона може настати навіть без безпосередньої вини заподіювача. Наприклад, відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки, тобто діяльністю, яка пов'язана з використанням, зберіганням або утриманням транспортних засобів; зберіганням хімічних, радіоактивних речовин; утриманням диких звірів - що створює підвищену небезпеку для особи, яка цю діяльність здійснює. У такому випадку вина заподіювача шкоди не вимагається, тобто особа, яка завдала шкоди джерелом підвищеної небезпеки, відповідає їй за випадкове її завдання, без наявності вини [7].

Висновок. Інститут відповідальності юридичної особи публічного права за порушення деліктних зобов'язань надзвичайно важливий для регулювання цивільно-правових відносин. Він має ряд характерних особливостей, які відрізняють його від інших. Однак, на сьогодні, цей інститут не вивчений на достатньому рівні та потребує оновлення, вдосконалення, реформування та законодавчого закріплення деяких регулятивних положень.

Список використаних джерел

1. Боброва Д. В. Методические указания к изучению спецкурса «Деликты в советском гражданском праве». – Киев: КГУ, 1985. – 84 с.
2. ВС роз'яснив різницю між суброгацією та регресом. Українське право. URL: https://www.ukrainepravo.com/law-practice/practice_court/vs-roz-yasnyv-riznytsyu-mizh-subrogatsiyeyu-ta-regresom/
3. Заїка Ю. О. Українське цивільне право : навч. посіб. – 2- е вид. змін. і доп. – К.: ВАД Правова єдність, 2008.– 368 с , с. 337.
4. Ківалова Т. С. Зобов'язання відшкодування шкоди у цивільному законодавстві України (теоретичні аспекти).– Одеса: Юридична література, 2008. – 360 с , с. 116–117
5. Красько И. Некоторые проблемы теории юридических лиц и их прикладное значение (классификация, корпоративные права, ответственность участников). Предпринимательство, хозяйство и право. — 1998. № 10, с. 3.
6. Кузнецова Н. С. Концептуальні засади інституту юридичної особи в новому цивільному законодавстві. Матер. VIII регіональної наук.-практ. конф. «Проблеми VIII регіональної науково-практичної конференції «Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні». Львів, 2002, с. 215—216.
7. Мішкуров О. Загальні положення й особливості відшкодування деліктної шкоди. Ліга Закон. URL: http://uz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/EA009705
8. Синайский В. И. Русское гражданское право. – Москва: Статут, 2002. – 638 с. , с. 458–476
9. Флейшиц Е. А. Обязательства из причинения вреда и неосновательного обогащения. – Москва: ГИЮЛ, 1951. – 240 с. , с. 238–239
10. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 року № 435-IV. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua> (дата звернення: 16.03.2020).
11. Цивільне право України: Підруч.: У двох т. / За ред. Я.М. Шевченко.– Київ: Академічний курс. – Т. 2. – 2003. – 408 с , с. 334
12. Чигир В. Ф. Физические и юридические лица как субъекты гражданского права . — Минск: Амалфея, 2000. - с. 87.

References

1. Bobrova, D.V. (1985). Metodicheskie ukazaniia k izucheniiu spetskursa «Delikty v sovetskom grazhdanskom prave» [Methodical instructions for the study of the special course "Delicts in Soviet Civil Law"]. – Kyiv: KSU [in Russian].
2. Verkhovnyi Sud roziasnyv riznytsiu mizh subrohatsiieiu ta rehresom [The Supreme Court explained the difference between subrogation and regression. Ukrainian law] Retrieved from https://www.ukraineprav.com/law-practice/practice_court/vs-roz-yasnyv-riznytsyu-mizh-subrogatsiyeyu-ta-regresom/ [in Ukrainian] (accessed 16.03.2019).
3. Zaika, Yu. O. (2008). Ukrainske tsyvilne pravo [Ukrainian civil law] (2nd ed., rev.). Kyiv: Legal Unity [in Ukrainian].
4. Kivalova, T. S. (2008). Zoboviazannia vidshkoduvannia shkody u tsyvilnomu zakonodavstvi Ukrainy (teoretychni aspekty) [Obligations for Compensation in Civil Law of Ukraine (Theoretical Aspects). - Odessa: Legal Literature [in Ukrainian].
5. Krasko, I. (1998). Nekotorye problemy teorii yurydicheskikh lits i ikh prikladnoe znachenie (klassifikatsiya, korporativnye prava, otvetstvennost uchastnikov). [Some problems of the theory of legal entities and their applied value (classification, corporate rights, responsibility of participants)]. Predprinimatelstvo, khoziaistvo i pravo - Entrepreneurship, economy and law. № 10, p. 3. [in Ukrainian].
6. Kuznetsova, N.S. (2002). Kontseptualni zasady instytutu yurydychnoi osoby v novomu tsyvilnomu zakonodavstvi. [Conceptual foundations of the institution of a legal entity in the new civil legislation]. Proceedings from: VIII Rehionalna naukovopraktychna konferentsiia «Problemy VIII rehionalnoi naukovopraktychnoi konferentsiï «Problemy derzhavotvorennia i zakhystu prav liudyny v Ukraini» - The Eight VIII Regional Scientific and Practical Conference «Problems of the VIII Regional Scientific and Practical Conference «Problems of State Formation and Protection of Human Rights in Ukraine». pp. 215—216, Lviv [in Ukrainian].

7. Mishkurov, O. Zahalni polozhennia i osoblyvosti vidshkoduvannia deliktnoi shkody. [General provisions and features of tort compensation]. Liha Zakon - League Law. Retrieved from http://uz.ligazakon.ua/en/magazine_article/EA009705 [in Ukrainian] (accessed on 16.03.2019).
8. Synaiskyi, V. I. (2002). Russkoie hrazhdanskoie pravo [Russian Civil Law]. Moscow: Charter [in Russian].
9. Fleishyts, K. A. (1951) Obiazatelstva iz prichineniia vreda i neosnovatelnoho obohashcheniia [Obligations for harm and unjust enrichment]. Moscow: GIUL [in Russian].
10. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy [Civil Code of Ukraine] (2003, January 16) . Retrieved from <http://zakon1.rada.gov.ua> [in Ukrainian] (accessed on 16.03.2019).
11. Shevchenko, Ya. M. (Ed.). (2003). Tsyvilne pravo Ukrainy [Civil Law of Ukraine]. (Vols. 1-2). Kyiv: Academic course [in Ukrainian].
12. Chygyr, V.F. (2000). Fizicheskie i yuridicheskie litsa kak subiekty hrazhdanskoho prava. [Natural and legal persons as subjects of civil law]. Minsk: Amalfeia [in Russian].